

ПОНЯТТЯ «МОВНА ОСОБИСТІСТЬ» У ЛІНГВОДИДАКТИЦІ

Тривалий час мова досліджувалася іманентно, тобто без акцентування уваги на людині, яка і є творцем та користувачем мови. Переорієнтація досліджень на носія мови зумовила появу нових понять, у тому числі й поняття «мовна особистість». Структура цієї номінативної одиниці засвідчує тісний зв'язок між мовою та особистістю.

Мета статті – визначення поняття мовної особистості, з'ясувати основні параметри, характеристики та цілісну структуру мовної особистості.

У ході дослідження, ми дізнались, що особистість – це «надскладний феномен із багаторівневою організацією...» (П. Зернецький). Залежно від аспекту дослідження мовної особистості науковці відповідно вживають різні терміни, які конкретизують загальне поняття мовної особистості: «етносемантична особистість» (С. Воркачов), «елітарна мовна особистість» (О. Сиротиніна), «мовна особистість західних та східних культур» (Т. Снітко), «емоційна мовна особистість» (В. Шаховський) та інші [1, с. 56–57].

Щодо питання передумов та «первинності» введення поняття «мовна особистість» у науковий обіг, слід назвати таких дослідників: К. Ажеж, С. Петров, М. Бірвіш, Е. Косеріу, В. Виноградов, Ф. Буслаєв, Р. Будагов та ін [2, с. 3–30]. Серед розробників проблеми мовної особистості називають Л. Вайсгербера, О. М. Леонтєва, Ю. Караулова, Г. Богина, Д. Леонтєва, А. Пузирьову, К. Красних та ін. До цієї проблеми звертаються Ф. Бацевич, І. Сусов, В. Гак, Т. Дрідзе, Я. Луп'ян, С. Сухих, Р. Нортон та ін [3, с. 186–191].

У дослідженнях Ф. Буслаєва порівнюються факти сучасної російської мови з даними інших споріднених індоєвропейських мов, він залучав зразки староруських пам'яток писемності і народних діалектів. Прагнув встановити зв'язок історії мови з життям народу, його традиціями та звичаями. У праці «О преподавании отечественного языка» (ч. 1–2, 1844) – звертає увагу на свідоме засвоєння учнями мовних явищ та форм, що вивчаються, на вміння дітей правильно користуватися ними, на поєднання «знань та навичок, навичок та вправ». Ф. Буслаєв слушно вважав, що рідну мову і особистість учня неможливо розділити: «Рідна мова настільки зрослася з особистістю кожного, що навчати одній означає разом з тим і розвивати (особистість) духовні здібності учня» [2, с. 28–35].

Не применшуючи значущість загальних характеристик «мовної особистості» як універсального феномену, не слід забувати, що загальне неможливо вивчити без часткового, індивідуального. Так В. Виноградов, розглядаючи поняття мовної особистості у зв'язку з дослідженням «систем мовлення» літературних творів, детально досліджує мову художньої літератури та зосереджує увагу на індивідуальній мовленнєвій структурі. У художньому творі мовлення персоніфіковане, перехід від нього до мови взагалі є неможливим. Персоніфіковане мовлення виводить на мовну

особистість, показовими для характеристики якої є «види словесності», якими оперує персонаж художнього твору (прецедентні феномени, оповідання, анекдоти, каламбури та ін.) [2, с. 30–35].

З огляду на особистісні риси індивідів С. Сухих виокремлює гармонійний, конфліктний та імпульсивний типи особистостей [4, с. 50–54].

Гармонійний тип характеризується пластично-динамічною установкою, плановою поведінкою, втіленою в домінування чітких стратегій, когерентністю (зв'язністю, логічністю розвитку) теми, що розвивається; домінуванням маркерів упевненості; позитивним ставленням до загальної теми спілкування; дотриманням соціальних схем і норм; відсутністю вираженої боротьби за роль комунікативного лідера; здатністю змінювати установку під впливом аргументації; підтриманням усіх принципів кооперації.

Конфліктний тип. Йому властива грубо-статична установка, імпульсивність, бажання лідерства у спілкуванні, егоцентричність мовлення, порушення когерентності теми розмови; відхід від соціальних норм і схем; домінування модальних маркерів зі значенням непевності, наявність іронії, сарказму, конфліктне зіткнення інтенцій.

Імпульсивний тип. Це «раб» ситуації спілкування. Характеризується бажанням отримати лідерство у спілкуванні, порушенням соціальних норм і схем, швидкою зміною точок зору на одне і те ж саме явище; схильністю до негативної оцінки соціальних чинників, швидкої зміни тем спілкування. Партнери спілкування можуть легко впливати на нього.

Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [5].

Поняття «індивідуальний стиль спілкування» передбачає мовну особистість. Саме особистість, – зауважує російський мовознавець І. Сусов, – володіє мовленнєвою ситуацією; вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямку розвиток дискурсу. Включена в дискурс, вона водночас творить його. А це означає, що в дискурсі втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо. Людина входить в комунікацію як особистість з усіма властивими їй рисами [5].

Отже, поняття «мовна особистість» передбачає вивчення різних видів діяльності, духовності та всього іншого, що має зв'язок із самою людиною. Розглядаючи це поняття, ми мимоволі занурюємося в історію мови, вивчаємо питання інтелектуального розвитку особистості в мовному плані та її емоційні аспекти.

Список використаних джерел:

1. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.

(Серія «Альма-матер»).

2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – 6-е изд. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
4. Сухих С. А. Личность в коммуникативном процессе / С. А. Сухих. – Краснодар : Изд-во юж. ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
5. Особистість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Мовна_особистість